LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

IJTIMOIY DAVLATNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI

Shamsiyeva Zebo Sirojiddin qizi
O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Toshkent shahar Xalq qabulxonasi bo‘limi, Yunusobod tuman Xalq qabulxonasi bosh mutaxassisi,
Xalqaro ijtimoiy innovatsiyalar universiteti yuridik fanlar o‘qituvchisi
Gulzebo811@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ijtimoiy davlatning nazariy-huquqiy asoslari, uning konstitutsiyaviy mazmuni va O‘zbekiston Respublikasi huquqiy tizimida amalga oshirilish mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqot markazida ijtimoiy davlat g‘oyasining doktrinal shakllanishi, ijtimoiy adolat va birdamlik prinsiplari, ijtimoiy huquqlarning konstitutsiyaviy kafolatlari, ijtimoiy minimal tushunchasi hamda davlat va fuqaroning o‘zaro huquq va majburiyatlari turadi. Maqolada O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 2023-yilgi yangi tahrirdagi normalari, davlat pensiya ta’minoti to‘g‘risidagi qonunchilik hamda “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi Germaniya, Ispaniya, Fransiya va Rossiya konstitutsiyaviy modellari hamda xalqaro-huquqiy standartlar bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Muallif ijtimoiy davlatni deklarativ tamoyil emas, balki to‘rt unsurdan — prinsipial-normativ asos, subyektiv ijtimoiy huquqlar, ijtimoiy minimal kafolat hamda o‘zaro majburiyat va moliyaviy ta’minotdan — iborat konstitutsiyaviy-huquqiy model sifatida baholashni taklif etadi. Ilmiy yangilik “ijtimoiy davlatning to‘rt unsurli modeli” va “ijtimoiy minimalning shaffof metodologiyasi” kategoriyalarini tizimlashtirishda namoyon bo‘ladi.*

Abstract. *This article examines the theoretical and legal foundations of the social state, its constitutional content, and the mechanisms for its implementation in the legal system of the Republic of Uzbekistan. The research focuses on the doctrinal formation of the idea of the social state, the principles of social justice and solidarity, constitutional guarantees of social rights, the concept of the social*

Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

minimum, and the mutual rights and obligations of the state and the citizen. The article provides a comparative analysis of the provisions of the Constitution of the Republic of Uzbekistan (2023 revised edition), the legislation on state pension provision, and the "Uzbekistan — 2030" strategy against the constitutional models of Germany, Spain, France and Russia, as well as international legal standards. The author proposes to assess the social state not as a declarative principle but as a constitutional-legal model consisting of four elements: a principled normative basis, subjective social rights, a guaranteed social minimum, and mutual obligations backed by financial provision. The scientific novelty lies in systematizing the categories of the "four-element model of the social state" and the "transparent methodology of the social minimum".

Аннотация. *В данной статье анализируются теоретико-правовые основы социального государства, его конституционное содержание и механизмы реализации в правовой системе Республики Узбекистан. В центре исследования находятся доктринальное становление идеи социального государства, принципы социальной справедливости и солидарности, конституционные гарантии социальных прав, понятие социального минимума, а также взаимные права и обязанности государства и гражданина. В статье проводится сравнительный анализ норм Конституции Республики Узбекистан в редакции 2023 года, законодательства о государственном пенсионном обеспечении и стратегии "Узбекистан — 2030" с конституционными моделями Германии, Испании, Франции и России, а также с международно-правовыми стандартами. Автор предлагает рассматривать социальное государство не как декларативный принцип, а как конституционно-правовую модель,*

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

состоящую из четырёх элементов: принципиально-нормативной основы, субъективных социальных прав, гарантированного социального минимума и взаимных обязательств с финансовым обеспечением. Научная новизна заключается в систематизации категорий "четырёхэлементная модель социального государства" и "прозрачная методология социального минимума".

Kalit so'zlar: *ijtimoiy davlat, ijtimoiy adolat, birdamlik, ijtimoiy huquqlar, ijtimoiy minimal, inson qadr-qimmati, huquqiy davlat, ijtimoiy ta'minot.*

Keywords: *social state, social justice, solidarity, social rights, social minimum, human dignity, rule of law, social security.*

Ключевые слова: *социальное государство, социальная справедливость, солидарность, социальные права, социальный минимум, человеческое достоинство, правовое государство, социальное обеспечение.*

KIRISH

Ijtimoiy davlat g'oyasi zamonaviy konstitutsiyaviy tafakkurda davlat hokimiyatining maqsadi faqat tartib va erkinlikni saqlash bilan cheklanmasligini, u shaxsning munosib hayot kechirishi uchun zarur moddiy va ijtimoiy shart-sharoitlarni yaratishga ham xizmat qilishi lozimligini ifodalaydi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 1-moddasiga ko'ra, O'zbekiston boshqaruv shakli respublika bo'lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlatdir. Mazkur Konstitutsiya 2023-yil 30-aprelda o'tkazilgan referendumda umumxalq ovoz berish orqali yangi tahrirda qabul qilingan.[1]

Konstitutsiyaning 14-moddasi davlat o'z faoliyatini inson farovonligini va jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash maqsadida qonuniylik, ijtimoiy

[1] O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 1-modda. https://lex.uz/docs/-6445145

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

adolat va birdamlik prinsiplari asosida amalga oshirishini belgilaydi.[2] Bundan tashqari, 54-moddaga muvofiq, insonning huquq va erkinliklarini ta'minlash davlatning oliy maqsadi sifatida e'tirof etilgan.[3] Muqaddimada ham demokratiya, erkinlik va tenglik bilan bir qatorda ijtimoiy adolat va birdamlik g'oyalariga sadoqat hamda fuqarolarning munosib hayot kechirishini ta'minlash maqsadi ifodalangan.[4] Demak, ijtimoiy davlat O'zbekiston konstitutsiyaviy tuzumida alohida bir atama emas, balki davlat faoliyatining maqsadi, prinsiplari va vositalarini birlashtiruvchi tizimli kategoriya sifatida namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy davlat tushunchasi qiyosiy konstitutsiyaviy huquqda ham keng tarqalgan. Germaniya Federativ Respublikasi Asosiy qonunining 20-moddasi 1-qismi mamlakatni demokratik va ijtimoiy federativ davlat deb belgilaydi[5]; Ispaniya Konstitutsiyasining 1-moddasi 1-qismi davlatni ijtimoiy va demokratik huquqiy davlat sifatida ta'riflaydi[6]; Fransiya Konstitutsiyasining 1-moddasi respublikani bo'linmas, dunyoviy, demokratik va ijtimoiy deb e'lon qiladi[7]; Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasining 7-moddasi 1-qismi esa uni siyosati munosib hayot va inson erkin rivojlanishini ta'minlovchi shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan ijtimoiy davlat deb ataydi.[8] Shu bois O'zbekiston konstitutsiyaviy

[2] O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 14-modda. https://lex.uz/docs/-6445145
[3] O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 54-modda. https://lex.uz/docs/-6445145
[4] O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). Muqaddima. https://lex.uz/docs/-6445145
[5] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949. Art. 20 Abs. 1. https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_20.html
[6] Constitución Española de 27 de diciembre de 1978. Artículo 1.1. https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/(1)
[7] Constitution de la République française du 4 octobre 1958. Article 1er. https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000571356
[8] Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г.). Статья 7. http://www.kremlin.ru/acts/constitution

modelini nazariy nuqtayi nazardan tahlil qilishda uni ushbu qiyosiy tajriba bilan bog‘lab o‘rganish zarur.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, so‘nggi yillarda O‘zbekistonda ijtimoiy davlat prinsipining amaliy mazmuni normativ darajada kengaymoqda. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida aholi talablari va xalqaro standartlarga to‘liq javob beradigan ta’lim, tibbiyot va ijtimoiy himoya tizimini tashkil qilish hamda xalq xizmatidagi adolatli va zamonaviy davlatni barpo etish asosiy g‘oyalar qatorida ko‘rsatilgan.[9] Shuningdek, “Fuqarolarning davlat pensiya ta’minoti to‘g‘risida”gi Qonunga 2024-yilda pensiya miqdori rasman belgilangan eng kam iste’mol xarajatlaridan oz bo‘lishi mumkin emasligi to‘g‘risidagi qoida kiritilgan, 2025-yilda esa yoshga doir pensiyalarni fuqaroning murojaatisiz (proaktiv shaklda) tayinlash tartibi mustahkamlangan.[10]

Mazkur maqolaning maqsadi ijtimoiy davlatning nazariy-huquqiy asoslarini tizimlashtirish, uning O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va amaldagi qonunchilikdagi ifodasini aniqlash, qiyosiy va xalqaro-huquqiy manbalar yordamida mazkur modelning muhim jihatlarini ko‘rsatish hamda ijtimoiy huquqlarning amalda ta’minlanishini mustahkamlash bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda bir-birini to‘ldiruvchi to‘rt metod qo‘llanildi. Birinchidan, normativ-huquqiy tahlil usuli yordamida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ijtimoiy davlat, ijtimoiy adolat, ijtimoiy huquqlar va fuqarolarning burchlariga oid normalari hamda davlat pensiya ta’minoti

[9] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida. https://lex.uz/docs/-6600413

[10] O‘zbekiston Respublikasining 1993-yil 3-sentabrdagi 938-XII-son Qonuni “Fuqarolarning davlat pensiya ta’minoti to‘g‘risida”. 3-modda, 25-modda. https://lex.uz/docs/-112314

Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

to‘g‘risidagi qonunchilik o‘rganildi. Ikkinchidan, qiyosiy-huquqiy usul asosida Germaniya, Ispaniya, Fransiya va Rossiya konstitutsiyaviy normalari bilan taqqoslash o‘tkazildi. Uchinchidan, tarixiy-doktrinal tahlil orqali ijtimoiy huquqiy davlat va ijtimoiy huquqlar g‘oyasining shakllanishi tahlil qilindi. To‘rtinchidan, xalqaro-huquqiy tahlil usuli orqali Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktdagi standartlar o‘rganildi.

Tadqiqotda asosan rasmiy normativ manbalar — davlat organlari va xalqaro tashkilotlar tomonidan e’lon qilingan matnlar hamda Germaniya Federal Konstitutsiyaviy sudining rasmiy qarori — asos qilib olindi; nazariy qarashlar bo‘yicha esa ushbu yo‘nalishdagi ikkita klassik asarga murojaat qilindi. Tadqiqot empirik-statistik tekshiruvga emas, balki normativ va konseptual tahlilga tayanganligi sababli, xulosalar huquqiy talqin va qonunchilikni takomillashtirish nuqtayi nazaridan ahamiyatga ega.

MUHOKAMA

Ijtimoiy davlat g‘oyasining nazariy ildizlari huquqiy davlat konsepsiyasining ijtimoiy mazmun bilan to‘ldirilishi jarayoni bilan bog‘liq. Hermann Heller 1930-yilda “Rechtsstaat oder Diktatur?” asarida huquqiy davlatdan voz kechish emas, balki uni ijtimoiy huquqiy davlatga (sozialer Rechtsstaat) aylantirish zarurligini asoslagan.[11] T.H. Marshallning fuqarolik haqidagi nazariyasi esa fuqarolikni fuqarolik, siyosiy va ijtimoiy elementlardan iborat deb talqin qilib, ijtimoiy huquqlarni shaxsning to‘laqonli jamiyat a’zosi sifatidagi maqomining tarkibiy qismi sifatida ko‘rsatdi.[12] Bu qarashlar ijtimoiy davlatni xayriya yoki siyosiy

[11] Heller H. Rechtsstaat oder Diktatur? Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1930.
[12] Marshall T.H. Citizenship and Social Class and Other Essays. Cambridge: Cambridge University Press, 1950.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

marhamat sifatida emas, balki huquqiy maqomning ajralmas qismi sifatida tushunish imkonini beradi.

Xalqaro-huquqiy darajada ijtimoiy davlatning mazmuni ijtimoiy huquqlar orqali ochiladi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 22-moddasi har bir kishining jamiyat a'zosi sifatida ijtimoiy ta'minot olish huquqini hamda o'zining qadr-qimmati va shaxsini erkin kamol toptirishi uchun zarur bo'lgan iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni amalga oshirish huquqini e'tirof etadi[13]; 25-moddasi esa o'zi va oilasining sog'lig'i va farovonligi uchun yetarli turmush darajasiga bo'lgan huquqni, jumladan oziq-ovqat, kiyim-kechak, uy-joy, tibbiy xizmat va zarur ijtimoiy xizmatlarni, shuningdek ishsizlik, kasallik, nogironlik, beva qolish va qarilik hollarida ta'minlanish huquqini mustahkamlaydi.[14] Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning 9 va 11-moddalari ijtimoiy ta'minot va yetarli turmush darajasiga bo'lgan huquqni tan oladi, 2-moddasining 1-qismi esa ishtirokchi davlatlarga mavjud resurslarining maksimal doirasida mazkur huquqlarni bosqichma-bosqich to'liq amalga oshirish choralarini ko'rish majburiyatini yuklaydi.[15] O'zbekiston 1995-yildan buyon mazkur Pakt ishtirokchisi hisoblanadi.[16]

Qiyosiy konstitutsiyaviy tajriba ijtimoiy davlat formulasining turlicha mazmun kasb etishini ko'rsatadi (1-jadval). Germaniyada "ijtimoiy" belgisi

[13] Universal Declaration of Human Rights. Adopted by the UN General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948. Article 22. https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights
[14] Universal Declaration of Human Rights. Adopted by the UN General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948. Article 25(1). https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights
[15] International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted by the UN General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966. Articles 2(1), 9, 11. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights
[16] United Nations Office at Geneva. Committee on Economic, Social and Cultural Rights Reviews Initial Report of Uzbekistan. Meeting summary, 2005. https://ungeneva.org/ru/news-media/meeting-summary/2005/11/committee-economic-social-and-cultural-rights-reviews-initial-0

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

nafaqat 20-moddaning 1-qismida, balki yerlarning konstitutsiyaviy tuzumi uchun ham majburiy bo‘lgan “ijtimoiy huquqiy davlat” talabi sifatida 28-moddaning 1-qismida mustahkamlangan[17]; 79-moddaning 3-qismiga ko‘ra esa 20-moddada ifodalangan prinsiplarni o‘zgartirish mumkin emas.[18] Ispaniya Konstitutsiyasi 9-moddasining 2-qismida hokimiyat organlariga erkinlik va tenglik real va samarali bo‘lishi uchun shart-sharoit yaratish hamda bunga xalal beradigan to‘siqlarni bartaraf etish vazifasini yuklaydi.[19] Rossiya Konstitutsiyasining 7-moddasi esa ijtimoiy davlatning vositalarini — mehnat va sog‘liqni muhofaza qilish, kafolatlangan eng kam ish haqi, davlat pensiyalari, nafaqalari va boshqa ijtimoiy himoya kafolatlarini — alohida sanab o‘tadi.[20]

1-jadval. Ijtimoiy davlatning konstitutsiyaviy jihatdan qiyosiy ko‘rinishi

Davlat va norma	**Konstitutsiyaviy ifodasi**	**Asosiy mazmuniy urg‘u**
O‘zbekiston (Konstitutsiya, 1, 14, 20, 46-moddalar)	“Ijtimoiy davlat”; davlat faoliyatining prinsiplari — qonuniylik, ijtimoiy adolat va birdamlik.	Davlat va fuqaroning o‘zaro huquq va majburiyatlari; pensiya, nafaqa va boshqa ijtimoiy yordam miqdori eng kam iste’mol xarajatlaridan oz bo‘lmasligi.
Germaniya (Asosiy	“Demokratik va ijtimoiy	Ijtimoiy davlat prinsipi 79-

[17] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949. Art. 28 Abs. 1. https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_28.html
[18] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949. Art. 79 Abs. 3. https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_79.html
[19] Constitución Española de 27 de diciembre de 1978. Artículo 9.2. https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/(1)
[20] Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г.). Статья 7, часть 2. http://www.kremlin.ru/acts/constitution

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Davlat va norma	Konstitutsiyaviy ifodasi	Asosiy mazmuniy urg‘u
qonun, 20-modda 1-qism, 28-modda 1-qism)	federativ davlat”; yerlar uchun “ijtimoiy huquqiy davlat” talabi.	modda 3-qismi bilan o‘zgartirishdan himoyalangan; Federal Konstitutsiyaviy sud uni 1-modda bilan bog‘lab, munosib mavjudlik minimumi huquqini tan olgan.
Ispaniya (Konstitutsiya, 1-modda 1-qism, 9-modda 2-qism)	“Ijtimoiy va demokratik huquqiy davlat”.	Hokimiyat organlari erkinlik va tenglik real va samarali bo‘lishi uchun shart-sharoit yaratishi va to‘siqlarni bartaraf etishi lozim.
Fransiya (Konstitutsiya, 1-modda)	Respublika “bo‘linmas, dunyoviy, demokratik va ijtimoiy”.	Ijtimoiy xarakter respublikaning asosiy belgilari qatorida umumiy formula bilan mustahkamlangan.
Rossiya (Konstitutsiya, 7-modda)	“Ijtimoiy davlat”, siyosati munosib hayot va inson erkin rivojlanishi uchun shart-sharoit yaratishga	Kafolatlangan eng kam ish haqi, davlat pensiyalari, nafaqalari va boshqa ijtimoiy himoya kafolatlari

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Davlat va norma	Konstitutsiyaviy ifodasi	Asosiy mazmuniy urg‘u
	qaratilgan.	belgilanadi.

O‘zbekiston Konstitutsiyasidagi ijtimoiy davlat unsurlarini to‘rt guruhga ajratish mumkin. Birinchisi — prinsipial-normativ asos: 1-moddadagi ijtimoiy davlat belgisi hamda 2 va 14-moddalardagi prinsiplar. 2-moddaga muvofiq davlat xalq irodasini ifoda etib, uning manfaatlariga xizmat qiladi, davlat organlari va mansabdor shaxslar esa jamiyat va fuqarolar oldida mas’uldir.[21] 13-moddada inson, uning hayoti, erkinligi, sha’ni, qadr-qimmati va boshqa ajralmas huquqlari oliy qadriyat sifatida e’tirof etilgan.[22] Imtiyozlar ham faqat qonunga muvofiq belgilanishi va ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo‘lishi shart.[23]

Ikkinchi unsur — subyektiv ijtimoiy huquqlar tizimi. Konstitutsiyaning IX bobi iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlarni, jumladan mehnat qilish va ishsizlikdan himoyalanish (42-modda), bandlikni ta’minlash va kambag‘allikni qisqartirish choralari (43-modda), ijtimoiy ta’minot (46-modda), uy-joy (47-modda), sog‘liqni saqlash (48-modda) hamda ta’lim (50-modda) huquqlarini mustahkamlaydi.[24] Alohida ta’kidlash lozimki, 57-modda mehnatga layoqatsiz va yolg‘iz keksalar, nogironligi bo‘lgan shaxslar hamda aholining ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand boshqa toifalarining huquqlarini davlat himoyasiga oladi va davlatga ularning asosiy hayotiy ehtiyojlarini mustaqil ravishda ta’minlash imkoniyatlarini

[21] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 2-modda. https://lex.uz/docs/-6445145
[22] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 13-modda. https://lex.uz/docs/-6445145
[23] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 19-modda. https://lex.uz/docs/-6445145
[24] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). IX bob, 42, 43, 46, 47, 48, 50-moddalar. https://lex.uz/docs/-6445145

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

kengaytirishga qaratilgan choralarni ko‘rish vazifasini yuklaydi.[25] Bu norma ijtimoiy davlatni faqat kompensatsion, ya’ni to‘lovlarni taqsimlovchi emas, balki faollashtiruvchi model sifatida talqin qilishga asos beradi.

Uchinchi unsur — ijtimoiy minimal kafolat. 42-moddada mehnatga haq to‘lashning eng kam miqdori insonning munosib turmush darajasini ta’minlash zarurati hisobga olingan holda belgilanishi nazarda tutilgan, 46-moddada esa qonunda belgilangan pensiyalar, nafaqalar va boshqa turdagi ijtimoiy yordam miqdorlari rasman belgilangan eng kam iste’mol xarajatlaridan oz bo‘lishi mumkin emasligi mustahkamlangan.[26] Mazkur konstitutsiyaviy qoida qonun darajasida ham aks etgan: pensiya to‘g‘risidagi qonunning 25-moddasiga ko‘ra pensiya miqdori rasman belgilangan eng kam iste’mol xarajatlaridan oz bo‘lishi mumkin emas, 29-moddaga ko‘ra esa bu talab ish staji to‘liq bo‘lmagan chog‘dagi pensiyalarga ham tatbiq etiladi.[27]

To‘rtinchi unsur — o‘zaro majburiyat va moliyaviy ta’minot. 20-moddaga ko‘ra fuqaro va davlat bir-biriga nisbatan o‘zaro huquq va majburiyatlar bilan bog‘liq; insonning huquq va erkinliklari bevosita amal qiladi hamda qonunlar, davlat organlari faoliyatining mohiyati va mazmunini belgilaydi; inson bilan davlat organlarining o‘zaro munosabatlarida yuzaga keladigan qonunchilikdagi ziddiyat va noaniqliklar inson foydasiga talqin etiladi.[28] Shu bilan birga, fuqarolar qonun bilan belgilangan soliqlar va yig‘imlarni to‘lashi shart (63-modda), bu esa, o‘z

[25] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 57-modda. https://lex.uz/docs/-6445145
[26] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 42-modda, 46-modda. https://lex.uz/docs/-6445145
[27] O‘zbekiston Respublikasining 1993-yil 3-sentabrdagi 938-XII-son Qonuni “Fuqarolarning davlat pensiya ta’minoti to‘g‘risida”. 25-modda, 29-modda. https://lex.uz/docs/-112314
[28] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 20-modda. https://lex.uz/docs/-6445145

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

navbatida, ijtimoiy davlat vazifalarini moliyalashtirishning konstitutsiyaviy asoslaridan biri sifatida talqin qilinishi mumkin.[29] Shu tariqa ijtimoiy davlat bir tomonlama “beruvchi” davlat emas, balki o‘zaro mas’uliyatga asoslangan muvozanatli munosabat sifatida namoyon bo‘ladi.

Ijtimoiy huquqlarning huquqiy kuchi masalasida Germaniya Federal Konstitutsiyaviy sudining 2010-yil 9-fevraldagi qarori muhim nazariy ahamiyatga ega. Ish izlovchilar uchun asosiy ta’minot (SGB II) bo‘yicha ushbu qarorda sud inson qadr-qimmati to‘g‘risidagi 1-moddaning 1-qismini ijtimoiy davlat prinsipini mustahkamlovchi 20-moddaning 1-qismi bilan bog‘lab, har bir ehtiyojmand shaxs uchun uning jismoniy mavjudligi hamda ijtimoiy, madaniy va siyosiy hayotda minimal darajada ishtirok etishi uchun zarur moddiy shart-sharoitlarni kafolatlovchi “munosib mavjudlik minimumi” asosiy huquqini tan oldi.[30] Shu bilan birga, minimumning aniq miqdorini aynan qonun chiqaruvchi belgilaydi, biroq u ishonchli raqamlar va izchil hisoblash usuliga asoslanishi shart.[31]

Ushbu tajriba O‘zbekiston uchun nazariy jihatdan qiziqarli. 46-moddadagi “eng kam iste’mol xarajatlari” mezoni ijtimoiy minimalni aniq hisoblanadigan kattalik sifatida belgilaydi; 20-moddaning huquqlar bevosita amal qilishi va noaniqliklarni inson foydasiga talqin qilish to‘g‘risidagi qoidalari esa bu mezonni

[29] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 63-modda. https://lex.uz/docs/-6445145

[30] Bundesverfassungsgericht. Urteil des Ersten Senats vom 9. Februar 2010 — 1 BvL 1/09, 1 BvL 3/09, 1 BvL 4/09 (BVerfGE 125, 175). Leitsatz 1. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2010/02/ls20100209_1bvl000109.html

[31] Bundesverfassungsgericht. Urteil des Ersten Senats vom 9. Februar 2010 — 1 BvL 1/09, 1 BvL 3/09, 1 BvL 4/09 (BVerfGE 125, 175). Leitsatz 1–2. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2010/02/ls20100209_1bvl000109.html

huquqiy jihatdan ahamiyatli o‘lchov sifatida qo‘llash imkonini beradi.[32] Shu sababli mazkur mezonning qanday metodologiya bilan aniqlanishi, qaysi tartibda yangilanishi va natijalari qay darajada ochiq e’lon qilinishi masalalari alohida e’tiborga loyiq. Ularning sud amaliyotidagi ifodasi esa ushbu maqola doirasidan tashqarida bo‘lib, alohida empirik tadqiqotni talab etadi.

Ijtimoiy davlatning chegaralari masalasi ham nazariy ahamiyatga ega. Birinchidan, ijtimoiy davlat erkinlikni inkor etmaydi: Konstitutsiya har bir shaxsning mulkdor bo‘lish huquqini (41-modda) va o‘z shaxsini erkin kamol toptirish huquqini (21-modda) kafolatlaydi, shu bilan birga inson o‘z huquq va erkinliklarini amalga oshirishda boshqa shaxslarning, jamiyat hamda davlatning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlariga putur yetkazmasligi shart.[33] Ikkinchidan, davlat organlari tomonidan insonga nisbatan qo‘llaniladigan huquqiy ta’sir choralari mutanosiblik prinsipiga asoslanishi kerak.[34] Uchinchidan, xalqaro-huquqiy nuqtayi nazardan ijtimoiy huquqlar mavjud resurslar doirasida bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.[35] Shuning uchun ijtimoiy davlatni “cheksiz ta’minot majburiyati” sifatida emas, balki erkinlik, mulk, mutanosiblik va resurs cheklovlari bilan muvozanatlangan konstitutsiyaviy vazifa sifatida talqin qilish maqsadga muvofiq.

[32] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 20-modda, 46-modda. https://lex.uz/docs/-6445145
[33] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 21-modda, 41-modda. https://lex.uz/docs/-6445145
[34] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). 20-modda. https://lex.uz/docs/-6445145
[35] International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted by the UN General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966. Article 2(1). https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Strategik darajada ham ijtimoiy davlatning faollashtiruvchi yo‘nalishi ko‘zga tashlanadi: “O‘zbekiston — 2030” strategiyasining ustuvor yo‘nalishlari qatorida har bir insonga o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun munosib sharoitlar yaratish ko‘rsatilgan.[36] Bu yondashuv Konstitutsiyaning 57-moddasidagi ehtiyojmand shaxslarning mustaqil ta’minlanish imkoniyatlarini kengaytirish g‘oyasi bilan mantiqan uyg‘undir.

NATIJALAR

Birinchi taklif — ijtimoiy davlatni to‘rt unsurli (prinsipial-normativ asos, subyektiv ijtimoiy huquqlar, ijtimoiy minimal kafolat, o‘zaro majburiyat va moliyaviy ta’minot) model sifatida talqin qilishni konstitutsiyaviy-huquqiy doktrinada va qonun ijodkorligi amaliyotida qo‘llashdir. Ijtimoiy sohaga oid qonun loyihalarini tayyorlashda ularning ushbu to‘rt unsurdan qaysi birini amalga oshirishga qaratilgani aniq ko‘rsatilishi maqsadga muvofiq.

Ikkinchi taklif — Konstitutsiyaning 46-moddasidagi “rasman belgilangan eng kam iste’mol xarajatlari” mezonining hisoblash metodologiyasini, uni davriy yangilash tartibini va natijalarini ochiq e’lon qilish qoidasini qonun darajasida belgilashdir. Germaniya Federal Konstitutsiyaviy sudi tajribasi ijtimoiy minimalni aniqlashda ishonchli ma’lumotlar va izchil hisoblash usuli talab qilinishini ko‘rsatadi.

Uchinchi taklif — ijtimoiy himoya tizimida faollashtiruvchi yondashuvni mustahkamlashdir. Pensiya to‘g‘risidagi qonundagi proaktiv tayinlash tajribasi hamda Konstitutsiyaning 57-moddasidagi mustaqil ta’minlanish imkoniyatlarini kengaytirish vazifasi asosida boshqa ijtimoiy yordam turlarida ham fuqaroning

[36] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida. https://lex.uz/docs/-6600413

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

murojaatini talab etmaydigan va uning iqtisodiy mustaqilligiga ko‘maklashuvchi mexanizmlarni joriy etish imkoniyatini o‘rganish lozim.

XULOSA

Ijtimoiy davlat O‘zbekiston Respublikasi konstitutsiyaviy tuzumida deklarativ ta’rif emas, balki Konstitutsiyaning turli bo‘limlarida ifodalangan prinsiplar, huquqlar, kafolatlar va majburiyatlar yig‘indisidan iborat tizimli konstitutsiyaviy-huquqiy kategoriyadir. Uning nazariy asoslari huquqiy davlat g‘oyasining ijtimoiy mazmun bilan boyishi, ijtimoiy huquqlarning fuqarolik maqomining tarkibiy qismi sifatida e’tirof etilishi hamda xalqaro-huquqiy standartlarda o‘z ifodasini topgan. Qiyosiy tajriba ijtimoiy davlatning konstitutsiyaviy formulalari turlicha ekanini, biroq asosiy mazmuni inson qadr-qimmatiga munosib hayot sharoitlarini ta’minlashdan iborat ekanini ko‘rsatadi.

Kelgusida ushbu yo‘nalishda ijtimoiy huquqlarni himoya qilish bo‘yicha sud amaliyoti, ijtimoiy minimalning hisoblash metodologiyasi, ijtimoiy xizmatlarning sifat ko‘rsatkichlari hamda ijtimoiy davlat prinsipining qonun ijodkorligida baholanishi bo‘yicha alohida tadqiqotlar zarur. Xususan, ijtimoiy davlatning erkinlik, mulk va resurs cheklovlari bilan muvozanatini ta’minlovchi mezonlarni ishlab chiqish konstitutsiyaviy-huquqiy siyosatning ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan yangi tahrir). https://lex.uz/docs/-6445145

2. O‘zbekiston Respublikasining 1993-yil 3-sentabrdagi 938-XII-son Qonuni “Fuqarolarning davlat pensiya ta’minoti to‘g‘risida”. https://lex.uz/docs/-112314

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida. https://lex.uz/docs/-6600413

4. Universal Declaration of Human Rights. Adopted by the UN General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948. https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

5. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted by the UN General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights

6. United Nations Office at Geneva. Committee on Economic, Social and Cultural Rights Reviews Initial Report of Uzbekistan. Meeting summary, 2005. https://ungeneva.org/ru/news-media/meeting-summary/2005/11/committee-economic-social-and-cultural-rights-reviews-initial-0

7. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949. https://www.gesetze-im-internet.de/gg/

8. Bundesverfassungsgericht. Urteil des Ersten Senats vom 9. Februar 2010 — 1 BvL 1/09, 1 BvL 3/09, 1 BvL 4/09 (BVerfGE 125, 175). https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2010/02/ls20100209_1bvl000109.html

9. Constitución Española de 27 de diciembre de 1978. https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/(1)

10. Constitution de la République française du 4 octobre 1958. https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000571356

11. Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г.). http://www.kremlin.ru/acts/constitution

12. Heller H. Rechtsstaat oder Diktatur? Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1930.

13. Marshall T.H. Citizenship and Social Class and Other Essays. Cambridge: Cambridge University Press, 1950.